

SZARKA JÚLIA*
ZENEI ELKÖTELEZETTSÉGÜNK AZ ÓVODÁBAN

Elő- és zárszó

A Studia Carolensia 2007. 2. számában megjelent tanulmány a szerző korábbi munkáinak mintegy összegzése, amelyben áttekinti az elkötelezettség pedagógiai meghatározásának és az óvodai zenei nevelés összefüggéseit.

Az elmúlt csaknem 20 évben a szerző az – óvodai nevelést alapvetően átalakító – Óvodai Nevelés Országos Alapprogramját (1996), majd annak módosításait (2009 és 2013) igyekezett zeneileg értelmezni („megzenésíteni, áthangszerezni”) és aktualizálni.

Továbbra is fontos lenne elgondolkodnunk az Alapprogram újabb fogalmaiban rejlő zenepedagógiai feladatokról, a legizgalmasabb változásokról, melyeket itt csak röviden vázolunk:

- a szabad játékra épülő-építő elképzelésekben a zenei lehetőségek;*
- az újabb meghatározás szerinti érzelmi és erkölcsi (!) valamint a zenei nevelés összefüggése;*
- a korábban csak értelmi nevelésként hangoztatott alapvető feladat elé nyomatékkel kerülő anyanyelvi (!) nevelés és a zene kapcsolata;*
- a zenei tevékenységek közé került gyermektánc óvodai értelmezése;*
- a sokszor használt” zenei anyanyelv” meghatározása, óvodai értelmezése;*
- a napjainkban – szerencsére egyre nagyobb számú – zenepedagógiai kutatások eredményeinek hatása;*
- az aktuális „mindennapos éneklés” óvodai lehetőségei!*

Remélhetőleg egyre több „illetékes” tartja majd fontosnak, hogy még több területen igazolhassa a kodályi gondolatokat: „hozzon a gyermeknek mindenki, amit tud: játékot, zenét, örömet...”!

I. Az Alapprogram zeneisége

Az óvodai nevelés történetében döntő jelentőségűnek tekinthető, az 1996-ban érvénybe lépett „Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja”¹ a megőrizve-megújítani szellemben foglalkozik a zenei neveléssel. A szakemberek az első pillanattól (1994-95) – még a valamikori Óvodai nevelés országos irányelvi címmel szakmai közvélemény-kutatásra közreadott anyagban is – kevesellték, túlzottan általánosnak minősítették a zenei nevelésre vonatkozó részt, mégis a Magyar Közlöny 1996/71. számában két alpontba szerkesztett 12 sorban találkozhatunk az Ének-zene, énekes játék területével.

A Program V. fejezetében, az óvodai élet tevékenységi formáinak és az óvodapedagógus feladatainak felsorolásában a következő fő területek szerepelnek:

- Vers, mese;
- Játék;
- Ének, zene, énekes játék;
- Rajzolás, mintázás, kézimunka;
- Mozgás;
- A külső világ tevékeny megismerése,
- Munka jellegű tevékenységek;
- Tanulás

Ezek között – a legrövidebb részként – úgy tűnik, mintha nem kapna rangjának megfelelő helyet, kevésbé lenne jelentőségtel

¹ Óvodai nevelés országos alapprogramja (1996) Magyar Közlöny 1996/71

A kép forrása: www.boldog.hu

jes a zenei nevelés. Ugyanakkor "énekes" szemmel olvasva az Óvodai nevelés országos alapprogramját, nem lehet figyelmen kívül hagyni a sorok között rejlő zeneiséget, melynek rövid áttekintésére vállalkozunk, korántsem a teljesség igényével.

Bevezető

Az Alapprogram bevezetője a hazai óvodai neveléstörténet értékeire, a pedagógiai és pszichológiai kutatások eredményeire, a magyar óvodai nevelésügy nemzetközileg elismert gyakorlatára, melyeket érdemes átgondolnunk zenei értelemben is.

A *történetiség* kapcsán Mészáros István könyvére hivatkozunk, amelyben a szerző összefoglalta az óvodai zenei nevelés másfél évszázadát:

- Brunszvik Teréz óvodáiban felhangzó német nyelvű daloktól kezdve
- Bezerédi Amália első kottás daloskönyvén (Flóri könyve),
- Kiss Áron és társai szerkesztette, többször átdolgozott dalosjátékok gyűjteményén,
- Kerényi György által rendszerezett, Magyar Népzene Tára "Gyermekjátékok" című kötetén át
- Kodály Zoltán és Forrai Katalin mai napig ható munkásságáig.

A *kutatások* alapján is bizonyított zenei fejlesztő hatás igazolására nem hagyhatók figyelmen kívül Vitányi Iván, Laczó Zoltán, Csillagné dr. Gál Judit zenepszichológiai, Losonczi Ágnes zeneszociológiai elemzései, Kokas Klára, Barkóczi Ilona, Pléh Csaba 70-es években végzett vizsgálatai a zene transzferhatásáról, a mindennapos zenetanulmányok fontosságáról a személyiség fejlődésében.

Az újabb óvodai zenepedagógiai mérések: az "Ének-zenei nevelés vizsgálata Baranya megye óvodáiban" 1989-ben, a "Zenei nevelés az óvodában (Jász-Nagykun-Szolnok megyei tapasztalatok tükrében)" 1995-ben, a Budapesti Tanítóképző Főiskolán jelenleg folyó, tevékenykedtetés-taneszközhasználaton alapuló kísérlet zenei vonatkozásai is a magyar óvodákban folyó zenei nevelés hatékonyságát kívánják és tudják igazolni.

Hasonló okokból nem szabad figyelmen kívül hagyni az óvoda - iskola átmenetét is érintő Lépésről lépésre program magyarországi bevezetése során a zenei terület kidolgozását (BTF), vagy Yehudi Menuhin magyarországi tevékenységéhez fűződő, a hátrányos helyzetű gyermekek zenei neveléssel elősegített felzárkóztatását végző MUS-E program eredményeit 1998-ban

(Kalmár Magda), melyek a magyar zenei nevelés alapelveire támaszkodva illeszkednek bele nemzetközi projektekbe.

A magyar óvodai nevelésügy **nemzetközileg elismert gyakorlata**n pedig zenei értelemben a "Kodály-módszer"-ként ismert világhírű zenepedagógiára kell gondolnunk elsősorban.

Az Alapprogram **pedagógiai alapelveinek** meghatározásánál is Kodály Zoltán alapelvei kerülnek előtérbe, zenei értelemben végiggondolva az ott megjelölt feladatokat:

a) A személyiség teljes kibontakoztatása azzal a kodályi gondolattal hozható összefüggésbe, amelyben kifejti, hogy "legyen a zene mindenkié", mert a zenei nevelés teljes személyiségfejlesztő hatása vitathatatlan és meghatározó az érzelmi - értelmi-szociális téren egyaránt.

b) A gyermek – mint fejlődő személyiség – különleges védelme nem is jelenthet mást zenei értelmezésben, mint pl. az óvodába kerülő, a szülőtől nehezen elváló gyermek vigasztalását egy ölbeli játékkal, felvidítését egy lovagoltatóval, höcöggetővel, vidám-tréfás dalokkal játékokkal, pihentetését egy-egy szép altatóval, stb., kiegészítve mindezt a speciális zenei képességek kibontakoztatására irányuló (tisza éneklés, hallásfejlesztés, ritmikai képességek, zenei alkotókedv, zenehallgatóvá nevelés) feladatokkal. A zenei mondókák, énekek, énekes játékok az anyanyelvi ((szókincsbővítés, artikuláció, stb.) vagy a testi fejlesztésben (légzéskapacitás, mozgáskoordináció, stb.) betöltött szerepéről sem feledkezhetünk meg.

c) A gyermek nevelése elsősorban a család joga és kötelessége, s ebben az óvoda kiegészítő szerepe talán az egyetlen olyan gondolatsor, amely a zenei nevelés szempontjából kérdőjeleket hagy maga után. Évek óta zenepedagógiai kérdés, hogy milyen tényezők akadályozzák a zenei nevelést. Vélemények, szocio-

lógiai vizsgálatok mérik zenei kultúránkat, de az bizonyosra tehető, hogy a zenei nevelés tekintetében az óvoda nem láthat el "csak" pótló feladatokat. Az alapozás nem, vagy nem jó irányban indul meg a családok többségében – tisztelet a kevés kivételnek – és éppen az óvoda teheti meg a kezdő lépéseket a gyermekek és a szülők (!) nevelésében az életkori és egyéni sajátosságoknak megfelelő, a nemzeti és egyetemes értékre épülő zenei irányítással.

A bevezető rész utolsó egységei a különböző pedagógiai törekvések és a *széles módszertani szabadság* érvényesülésére hívják fel a figyelmet, melynek zenepedagógiai értelmezése szintén napjaink gyakori vitatémája. Ha elfogadjuk a "Kodály-módszer csődjét" hirdető álláspontot, akkor tagadni kellene a korábbiakban említett kutatási eredményeket, valamint etikus és célszerű lenne egy meglévő vagy kialakítandó, jobb (!?) módszer igazolása.

Abban viszont közös nevezőre juthatnak a különböző vélemények is, hogy módszertani szabadsággal csak az élhet, aki megfelelő módszertani alapokkal rendelkezik, és az óvodapedagógus azt a módszert használja, amelyekkel a legjobb eredményt érheti el a gyermek fejlesztésében.

Az óvóképzés feladata, hogy a metodikai alapokat lerakja, és a – lehetőségekhez mérten – "más" módszerekről is tájékoztasson. Joga van a képzőknek egy-egy módszert, akár a nemzeti "kincsnek" tartottat is mélyebben átvilágítani, állást foglalni mellette/ellene, és joga van az óvónőnek/bácsinak szakmai továbbképzésekkel bővítenie ismereteit, olyan készségekkel, képességekkel rendelkeznie, hogy eldönthesse, melyik módszerrel, azok esetleges kombinációival érheti el a kívánt eredményeket.

Az adatbankból választható, vagy az önállóan alkotott helyi óvodai programok (HOP) zenei megfeleléséről az óvodák és pedagógusaik kell, hogy döntsenek, és bízunk abban, hogy

képesek lesznek szakszerű és tudatos zenei nevelőmunkát megvalósítani az általuk legmegfelelőbbnek tartott programmal és módszerrel.

Az óvodák szükség esetén figyelembe veszik és felvállalják akár a nemzeti, etnikai kisebbségi nevelés zenei hagyományainak ápolását, akár a fogyatékkal élő, ill. sajátos nevelési igényű gyermek zenei eszközökkel történő fejlesztését is. Ennek speciális eszközei, pl. a zeneterápiás lehetőségek az óvodai zenei nevelés más területein is eredményesek lehetnek, de csak a szakavatott pedagógusok kezében.

Gyermekkép, Óvodakép

Az Alapprogram e fejezetéből zeneileg a legtöbb problémát a "gyermek sajátos, életkoronként változó testi és lelki szükségletei"-hez való igazodás jelenti. Nehéz egyensúlyban tartani a gyermeki személyiség elfogadásának, kibontakoztatásának és a tevékenységekben a megfelelő műveltségtartalmak közvetítésének feladatát. Gyakorta szembesülünk olyan helyzetekkel, mikor az óvónő fejleszteni szeretne és tudna zenei eszközökkel, de nem sikerül motiválni a gyermeket, hogy részt vegyen akár egy közös dalosjátékban, akár egyéni dallami-ritmikai tevékenykedtetésben.

Sajátos gondot okoz a vegyes életkorú óvodai csoportok zenei foglalkozásainak megszervezése, mivel a 6-7 éves gyermek képességeinek egyéni és életkorspecifikus alakítása ezen a területen jelentős mértékben eltér a 3-4 évesekétől. A speciális zenei (ritmikai-dallami) képességek jelentős egyéni eltérései egy életkorilag homogén csoporton belül is bőven nyújtanak tennivalót, egyéni fejlesztési feladatot.

Ezekben az esetekben is bizakodnunk kell óvodapedagógusaink megfelelő felkészültségében és kellő mennyiségű energiájában, hogy zeneileg is a megfelelő szintre juttatják el a rájuk bízott gyermekeket.

E fejezetből "megzenésítésre" ad még lehetőséget a gyermeki közösségben végezhető, sokszínű tevékenységre, a mással nem helyettesíthető játékra utaló gondolat, akár a népi dalosjátékok gyakori alkalmazása mellett a kreatív óvónéni/bácsi és a még kreatívabb gyerekek által közösen kitalált játékaira (pl. az Ének az óvodában c. könyv gyűjteményének egy-egy komponált dalára).

Az óvodai nevelés feladatai

A Program szerinti általános feladatok zenei vonatkozásaira is számos példát találunk.

Az *egészséges életmód alakításában* talán erőltetettnek tűnhet az ének-zene jelentősége, de elég csak a gyermek testi szükségleteinek, mozgásigényének kielégítése, vagy a harmonikus összerendezett mozgás fejlődésének elősegítése címén ismét a dalosjátékokra hivatkoznunk. Ezek mozgásformáinak változatos alkotóelemei a nagymozgások fejlesztésében és a fizikai állóképesség növelésében vesznek részt. A járás, futás, tapsolás, guggolás, forgás, ugrás mozdulatai előidézik mind a fizikai, mind a szellemi aktiválódást, aminek következtében szoros kapcsolat jön létre e két terület között (pl. „János úr készül” című dalhoz gyors-lassú járás átújással; a "Badacsonyi rózsafán" mondókára körben járás, fokozatos guggolás; a "Benn a bárány" című dalhoz futás hirtelen irányváltásokkal, ki- és bebújásokkal). Külön figyelmet kell szentelni az egyensúlyérzék fejlesztésére, mivel a kialakulása 6-7 éves korra már befejeződik. Ez azt jelenti, hogy a későbbiekben e készség rendkívüli többletmunkával is csak csekély mértékben fejleszhető. Kialakítása és fejlődése szoros kapcsolatban áll a ritmus

érezkeltségével. Ahhoz, hogy ráérezzenek a mozgás ritmusára, az egyensúlyérzék bizonyos fejlettsége szükséges, ugyanakkor ezt a ritmikus mozgás erősíti és fejleszti (pl. az "Erre kakas" című mondóka játékában ugrás testfordulattal; a "Sánta róka" című mondókában féllábon szökellés). A finommotorika fejlesztésének jelentősége az írástanulás folyamatában majd fokozottan érvényesül, mert az íróeszköz helyes használata, a kéz mozdulatainak irányítása és a szem-kéz megfelelő koordináltsága a zenei fejlesztés során is megvalósulhat. Például a dalok és mondókák egyenletes lüktetésének, illetve a ritmusának érzékeltetésekor különböző mozgásformákkal, az ujjak egymáshoz érintésekor, a térd ütögetésekor, "diótörésnél" öklök ütögetésekor, tapsoláskor, a hangszerek használatakor, eszközök, fejdíszek, ruhák érintésekor.

Az *érzelmi nevelés és szocializáció* biztosításában a legnyilvánvalóbb a zenei nevelés szerepe, amelyről már sokan és bőven fejtették ki véleményüket. Az érzelmi biztonság, otthonosság, derűs, szeretetteli légkör, az óvodapedagógus-gyermek, gyermek-gyermek kapcsolatot jellemző pozitív töltés, a közös élményekre épülő közös tevékenységek gyakorlása területén a zenei foglalkozások esetében arra kell törekednünk, hogy a gyermeknek a lehető legtöbb érzelmi élményben legyen része. Ezek az élmények kihatnak a társas kapcsolatok alakulására. Ennek érdekében leginkább a közösségi érzés kialakítására kell törekednünk. Ez nem csak beilleszkedést jelent, hanem a közösséghez való tartozás igényét is. A körjátékok közösségi jellege e téren sok fejlesztési lehetőséget biztosít, énekes játék közben a gyerekek baráti érzése is fejlődik, oldódhatnak a gátlások, az alkalmazkodó képességük, szabálytudatuk is csiszolódik. Nem csak azt tanulják meg, hogy ugyanabban a hang-

magasságban és tempóban egyszerre kezdjék az énekeket, és egyszerre lépjenek, hanem azt is tudomásul kell venniük, hogy időnként le kell mondaniuk saját elképzeléseikről, vágyaikról a közösség vagy egy társuk érdekében. Például el kell fogadnia, hogy nem azt a fejdísz kapja, amelyiket szeretné, vagy nem az a játék következik, amit szívesen játszana, vagy nem ő kerül újra középre, mert társa még egyszer sem szerepelhetett. A körjátékok szerves része a szerepcsere, a párválasztás. Ilyenkor kimutatják egymásnak szeretetüket, megtapasztalják, milyen érzés mások szeretetét élvezni, illetve örömet szerezni. (pl. "Ennek a kislánynak nem jutott párja...", "Komatálat hoztam..."). A párbeszédű körjátékok társadalmi szokásokat elevenítenek fel, melyekben gyakorolják a társalgás menetét, köszönési formákat, tapasztalatot szereznek társadalmi elvárásokról. (pl. "Mért küldött az úrasszony...", "Erzsébet asszony kéreti lányát..."). A zenehallgatáson énekelt dalok (pl. "Madárka, madárka...") mélyen megragadják a gyermekek érzélemvilágát, a közösen átélt emóciók az együvé tartozást erősítik, ugyanakkor rácsodálkoznak a dal szépségére is. Ezek az átélt érzelmek nem csak a másik személyiségének megértését segítik, hanem az alkalmazkodó-képesség fontosságát is tudatosítják.

A pedagógushoz való viszony formálásában az ének-zenei „foglalkozáson” a pedagógus szervező, vezető és értékelő tevékenysége valósul meg. A gyermekek igyekeznek a pedagógus dicsérő szavait kiérdemelni, így fokozatosan hozzászoknak a kööttségek és a pedagógus irányító szerepének elfogadásához.

A pedagógus tevékenységének lényege az, hogy *modell*. Az óvónő olyan meleg légkört tud kialakítani, amelyben következetességgel, igazságos vezetéssel olyan pozitív viszonyulást alakít ki a gyermekben, amely később a tanító elfogadását is elősegíti. Az óvónő közreműködésével megtapasztalt zenei élmények erősítik a pedagógus személyéhez való érzelmi kötő-

dést (zenehallgatás, énekes beszéd), és több olyan szituáció fordul elő, amikor a pedagógusnak kijáró tiszteletadási formákat gyakorolják (pl. az óvónőt is választja körjátékban).

Az *értelmi fejlesztés, nevelés* megvalósítása megfelelő biológiai alapokat igényel, mivel összefügg annak meglétével. Például az a gyermek, akinek egyensúlyérzéke még fejletlen, nehezebben hajtja végre a mozgásos feladatokat, így lassabban fejlődnek a működést irányító központok. Ezért van az, hogy az egyik terület tökéletesítésére irányuló feladatok más területeket is ugyanolyan mértékben erősíthetnek meg.

A súlyozottan kiemelt anyanyelvi fejlesztés zenei lehetőségeiből a kívánatos kétirányú feladatra utalhatunk, egyrészt a beszédhibák kiküszöbölésére, másrészt a szóbeli kifejező készség és a nyelvi információk megértésnek fejlesztésére.

A beszédhibák fejlesztésében a mondókák, dalok egyenletes lüktetése a folyamatos beszédet készíti elő, hatását szabályosan ismétlődő mozgással fokozhatjuk (taps, lépés, koppantás, vagy a szöveghez alkalmazkodó stilizált mozgás). A ritmus megéreztetéséhez, megvalósításához szükséges tevékenység a szavakat ritmikusan tagolja, és ezzel a szótagolást, a játékos szóelemekkel a hangok kapcsolását gyakoroltatják, melyekre bőséges példákat találunk a mondókákban és dalokban egyaránt.

A kifejező készség fejlesztésében a beszéd formai és tartalmi oldalát egyaránt fejlesztjük. A szókincs bővítésével nem csak a néphagyomány ritkán használt szavait értjük, hanem a zenei fogalompárok elsajátítását is.

A figyelem koncentrációját-tartósságát-megosztását erősítő feladatokban a zenei fejlesztés szintén meghatározó jelentőségű (pl. a hangszínek ismertetése, a hangszerek pontos megszólaltatása, ugyanazon tevékenységi forma különféle módon

történő végzésére: a ritmus vagy az egyenletes lüktetés ütögetése a térden, tapssal, integetéssel, stb.)

Az emlékezet és a gondolkodás fejlesztése nem nélkülözheti a dallamhoz és a ritmushoz kapcsolódó visszhangjátékokat, az új énekek és mondókák rögzítéséhez szükséges felidézéseket, az ismert énekek, mondókák felismertetését.

Az óvodáskor végére a gondolkodás legmagasabb, nyelvi szintjére kell a gyermekeknek elérniük, és megtanulniuk a gondolkodási műveletek elvégzését.

Az analízáló gondolkodás a dallamból kiemelt motívum felismeréséhez szükséges, a szintézis képességét a motívumok dallammá kapcsolása igényli, a rész-egész viszonyának felismerése ezen feladatok együttes megoldásával, az összehasonlítási műveletek a helyes mozgásformák alkalmazásával valósul meg, a rendezést a szempont szerinti csoportosítások gyakoroltatják (pl. szempont lehet egy dallam- vagy ritmusfordulat).

A gondolkodást fejlesztik még az énekes játékok változatos mozgás- és térformái, a zenei nevelés transzferhatása és az ismeretszerzés cselekvő, megismerő szemlélete.

A kreativitás, képzelet fejlesztése történik a köszönések, mondókák, mesék, stb. megzenésítésével, zenei kíséret hangszeres improvizálásával, zenére improvizált mozdulatokkal, mozgással, tánccal.

Az óvodai élet megszervezésének elvei

Ezek esetében is – akár a személyi és tárgyi feltételek, akár a szervezési feladatok, akár az óvoda kapcsolatainak kialakításában – szükségzerű a zenei gondolkodásmód.

A *személyi feltételek* tekintetében a zenei "modell" nyújtása óvodapedagógusaink jelentős részének nem okoz gondot, általában preferálták az énekfoglalkozásokat, és az óvodák többségéből nem hiányzik az egész napot átszövő zenei tevékeny-

ség sem. Fontos, hogy ha ezen a területen hiányosságok mutatkoznak (a sok beszédű, dohányzástól "elmélyült" hangú, zeneileg "bizonytalan „óvónő), a nevelő szervezze úgy a csoportja életét, hogy időnként "szakember" (pl. a szomszéd csoport óvónénije) tartson foglalkozásokat. Az óvónőkből alakult kisegyettesek bemutatkozását is meg lehet szervezni (és ebben még a "gyengébb" zenei felkészültségű óvónő is szerephez juthat pl. egyszerűbb hangszerkísérettel), valamint az óvoda működését segítő nem pedagógus alkalmazott (pl. a szülőföldje dalait hitelesen és gyönyörűen éneklő dadus néni) is hozzájárulhat az eredményességhez.

Nagyon hasznos, de az óvodák többségében nem kivitelezhető a külön rendelkezésre álló zenepedagógus és *tárgyi feltételként* a zeneszoba, a csodálatos és méregdrága hangszerek, de gyakori tapasztalat, hogy a zenei eredményesség nem ezek függvénye. A "mindenki által hozzáférhető hangszernek" az énekhangnak remek kiegészítői lehetnek a testhangszerek (ujjacsok, tenyerek, öklök, fejbürok, térdek, stb.), a nem csak zenei funkciót betöltő egyéb óvodai- és játéktárgyak (fakanál, evőeszközök, termések, stb.), a "legértékesebb" hangszer pedig az, amit a pedagógus és gyermekek közösen találnak ki és alkotnak meg.

Ha nem áll rendelkezésre zeneszoba, de kialakítható egy zenesarok, akkor éljünk ennek a lehetőségével. Előfordul, hogy a leghatékonyabb zenei fejlesztés a babakonyhában vagy más játékhelyszíneken tud megvalósulni (altatás, autózás, várépítés, stb.).

Az óvodai élet megszervezésében a rendszeresség, a jó napi-rend követelménye feltételezi a zenei programok visszatérő ismétlődését, tudatos és tervszerű felépítését akkor is, ha ez

rugalmasan alkalmazkodik az óvodai élet bizonyos, esetleg váratlan helyzeteihez (pl. az első lehulló hó átalakíthatja a gondosan megtervezett zenehallgatási anyagot, esetleg éneklés helyett kimegyünk a természetbe).

Feltétlenül ki kell emelni az *óvoda kapcsolataiban* a családdal együtt végzett nevelésben a szülőkkel való zenei együttműködést. Ez jelentheti a "zenész szülők" meghívását, hangszerek megismertetését, családi koncert szervezését, de jelenti annak a felvilágosító szerepnek a fontosságát is, amelyet a pedagógus végez, pl. értekezletek, egyéni beszélgetések során az óvodai zenei nevelés jelentőségéről. Merjen a szülőknek is bemutatni, megtanítani olyan dalokat, melyek segítik az eredményesebb fejlesztést.

Az intézményekkel való kapcsolattartásban említést érdemel a körzeti, vagy esetenként az óvodához közeli zeneiskolákkal tartott programok (ünnepségek, műsorok) szervezése, gyakorta tartanak közös előkészítő foglalkozásokat - elsősorban tehetségkutatói-gondozási céllal.

Az óvodai élet tevékenységi formái és az óvodapedagógus feladatai

Az Alapprogram nyolc fő feladat (Játék; Vers, mese; Ének, zene, énekes játék; Rajzolás, mintázás, kézimunka; Mozgás; A külső világ tevékeny megismerése; Munka jellegű tevékenységek; Tanulás) köré csoportosítva tárgyalja az óvoda legfontosabb teendőit. A fejlesztési területek részletes kibontásában a "valamikori" foglalkozások feladatai köszönnek vissza egy más szempontú, még inkább gyermek-közeli megvilágításban.

Egy másik tanulmány témája lehet az ezek közötti összefüggések és a zene kapcsolatának vizsgálata, a komplexitás lehetőségeinek keresése. Jó lenne hinni, hogy ennek a tárgyi és személyi feltételei adottak, de ez még járatlan útja az óvodapedagógiának is, mivel a tantárgyi struktúrákban megtanult ismeretek

ötvözése és óvodai kivitelezése nem könnyű feladat. Remélhetőleg sok pedagógusnak sikerül ettől a merev, széttagolt rendszertől eltávolodnia, de nem – az érdemlegesen semmit sem fejlesztő – káoszba tévednie.

A fejlődés jellemzői az óvodáskor végére

A záró fejezetből kiemelhetők mindazok a területek, amelyeknek fejlesztésében fontos a zenei nevelés. A "szakma" hiányolja e részből a konkrétabb zenei ismeretek visszaigazolását. A 1998-ban rendezett szekszárdi Országos Óvodai Ének-zenei Tanácskozás felhívása alapján elkészült az ajánlás az óvodát elhagyó gyermek dalkincsének, zenei készség- és képesség-szintjének jellemzőiről a képző intézmények és az óvodapedagógusok számára.

A fentiekben elemzett, a programot átható zeneiség után remélhetőleg kevésbé érezzük – a bevezetőben említett csak 12 sornyi "Ének, zene, énekes játék" címén – a zenei nevelés háttérbe szorulását. Ugyanakkor egy újabb elemzés tárgya lehet az ebben megfogalmazottak összevetése korábbi programokkal, a képzőkben elsajátított ismeretekkel, óvodapedagógusaink felkészültségével.

II. Zenei elkötelezettség

Ennyi feladat megvalósítására csak szakmájuknak elkötelezett, zeneileg is megfelelő felkészültségű óvodapedagógusok képesek, így a következőkben az elkötelezettség egy feltételezett modellje alapján próbáljuk bemutatni a zenepedagógiai feladatokat.

A napsugaras kép az elméleti áttekintésből született modell *JELKÉPE* is lehetne. Az eredeti, nyilakkal és táblákkal jelölt ábránál² ez a kép patetikusabb, de erre szüksége van az óvónőknek, hiszen ők a gyerekektől is örömmel fogadják az ilyen „napocskás rajzokat”. A jelen témánk *MOTTÓ*ja pedig az is lehetne, nem mindegy, hogyan hangzik fel a „*Süss fel nap*” az óvodában. Ha sokaknak mégis a ’nincs új a nap alatt’ szöveg jutna eszébe a cikk olvasásakor, akkor is érdemes megerősödni a jól végzett munka sikerében, vagy serkentsenek bennünket a gondolatok további töprengésre, javító-újító szándéokra!

A fogalommal nem ellátott nyolcadik napsugár, ill. a kép alján megjelenő – nagy nyílban ábrázolt –hatásrendszer elemzése pedig éppen az óvónőkre is vár, gondolják át pedagógiai és zenei értelemben egyaránt a rájuk váró feladatokat!

²N. SZARKA Júlia (2003): Az óvónők szakmai elkötelezettsége. Az elkötelezettség modellezésének lehetőségei a szakirodalmak tükrében. in.: A pedagógiai kutatások folyamatában ELTE BK Pedagógiai Intézet kiadványa Budapest

Szakmai elkötelezettség alkotóelemei – zenei példákkal

A pedagógus szakmai elkötelezettsége tehát anyagi vagy egzisztenciális érdektől – kisebb-nagyobb mértékben vagy teljesen – független ragaszkodás valamely eszme képviselőjéhez, illetve valamely tevékenység végzéséhez. „Az elkötelezett pedagógus határozottan hisz a feladat céljaiban és értékeiben, önként tesz eleget követelményeknek és elvárásoknak, sőt azokon túl is tesz jelentős erőfeszítéseket, valamint erős vágy fűzi a feladattal való kapcsolatban maradásra.”³

Tehát a kötelességnél többet kell jelentenie a zenei nevelésnek is, az óvó(nő)i hivatás szerves része a zenélés, melyet az Alapprogram és a Helyi programok is elvárnak, de akkor sikeres a munkánk igazán, ha ez egy belülről eredő érzésből-értésből is ered.

Az elkötelezettség alkotóelemei közül elsőként a HITünket kell igazolnunk a feladat céljaiban és értékeiben, erőfeszítést tennünk a minimális elvárásokon túl.

HINNÜNK kell a zenei nevelés fontosságában, melynek jelentőségéről már rengeteget tudunk. Mégis gyakran kell megerősödnünk abban, hogy az Alapprogram minden fejezetében található zenét, csak olvassunk a sorok között, és igazoljuk, hogyan vesz részt a zene a teljes személyiség fejlődésének segítésében.

³KANTER, R. M. (1968): Commitment and social organization: Study of commitment mechanism in utopian communities. *American Sociological Review*, 33, p. 499–517.

Abban is hinnünk kell, hogy az alap- és- továbbképzéseken tanult zenei és módszertani ismereteink megalapozottak. Gyakran teszik fel a kérdést a kollegák, hogy „miért nem érvényes már a Forrai könyv” (?!), ua. azt is sokan jelzik, hogy szeretnének már „megújulni, mert a gyerekeknek unalmasak a dalok” (?!). Természetesen az „Ének az óvodában” örökérvényű szabályait kell rugalmasan – a gyermekekhez és magunkhoz viszonyítva – alkalmaznunk. Az óvodás pedig azt fogja csak unalmasnak vélni, amit nem teszünk számára élménnyé. (Sajnos gyakoribb, hogy az 'agyon-játszott' dalokat inkább az óvónők unják, és nem tudják, mennyi más dal kerülhetne még terütekre csak az említett szakkönyv '91-es felújított kiadásának több mint 300 szemelvényéből, de a Törzsök könyvből is.)

Ide tartozónak véljük az elkötelezettség AZONOSULÁS alkotóelemét, amikor a pedagógus azonosul a feladattal, eredményekkel és azok felelősségével, magasabb minőségű a kapcsolatot alakít ki a munka tárgyával, a körülményeivel és a végző személyekkel.

Ha képesek vagyunk AZONOSULNI olyan újfajta zenei módszerekkel, melyeket hitelesen tudunk közvetíteni az ún. hagyományos mellett, bátran használjuk azokat. De mindig mérjük fel a saját kompetenciáinkat és a gyermeki igényeket. Az inkább hangszerekre épülő Orff-technikákat jól használhatjuk a tiszta énekléssel még küzdő, avagy morgó – emiatt gyakorta visszahúzódó – gyerek esetében. Ha mi magunk is képesek vagyunk rá, akkor építsük bele a „Néptánc az óvodában, a „Kokas-program (szabad mozgás zenére, a zene megfogalmazása verbálisan és rajzban,) stb., a korosztálynak megfelelő elemeit az énekes tevékenységekbe.

Hasonlókat lehetne írni, mégis érdemes elkülöníteni az előzőtől az ELFOGADÁS alkotóelemet, amely a pályából adódó feladatok elfogadását, belső készte-

tést, ragaszkodást jelent valamely eszme képviselőjéhez.

Zenei értelemben ELFOGADJUK a helyi programunkban vállalt zenei feladatokat a „Hagyományörzés tájegységhez kötődő dalosjátékaitól az Euritmiáig”, de azok megfelelő ismeretével adjuk tovább az élményeket a gyerekeknek. A belső késztetésünket, ragaszkodásunkat folyamatos ön- és továbbképzésekkel bizonyíthatjuk, akkor is, ha éppen saját zenei képességeinkkel (legtöbbször az énekléssel, hangunk magasságával) nem vagyunk elégedettek. Keressük a lehetőségeket a zenei ismereteink frissítésére, hangszerek elsajátítására, gyakorlására, hangunk képzésére, karbantartására.

Mindez maximális FELELŐSSÉG vállalását, vagyis a feladat céljának erkölcsi interiorizálódását feltételezi. Olyan belsővé válását, igényét a cél eléréséhez végzett feladatok ellátásának, mely szinte a hittel egyenértékű alkotóeleme az elkötelezettségnek.

Zenei értelemben is meghatározható a FELELŐSSÉG szerepe, melynek rendkívül sok apró tényezőjéből csak említésszerűen utalnék néhány fontos elemre.

Az érték közvetítés felelősségét a zenei nevelésben is (!) fel kell vállalnunk, mert gyakran pótolhatatlan zenei élményekből maradhat ki a gyermek. Pl. sokan vállalják a hagyományörzést a népi dalosjátékok, magyar népdalok gyakori használatával. De ők sem nélkülözhetik, hogy a műzene felé – gondosan válogatott komponált dallamok segítségével, azok „játékba ágyazásával” – terelik a gyermeket, ahol az élvezettel előadott énekes-hangszeres kompozíciók egy másik világot nyitnak meg, más füllel éneklük és hallgatják.

A megfelelő dalok kiválasztásának felelősségéről is mindenki tud, de ebbe már bele kell építenünk a vegyes csoportok, sőt az egyéni zenei képesség-különbségek problémáját, a felzárkóztatástól a tehetség-gondozásig: lehet 7 éves még a „Zsip-zsup” szintjén, és alkalmasint a 3-4 éves gyönyörűen éneklő a „Kiskarácsonyt” is.

Végül, de a felsorolást csak a terjedelem miatt lezárva, nem elhanyagolható a magunk felelőssége sem a saját zenei fejlődésünkért. Erre utaltunk már a dalismeret „ellaposodásával, leszűkülésével”, hangunkra való felügyeléssel. És itt kell megemlíteni, hogy ha az óvói hivatás nem nélkülözheti a zenei nevelést, ne kérdőjelezzük meg a képzőbe kerülés alkalmassági vizsgáját. Sokan gondolják, úgyse fognak énekelni (vagy rajzolni, tornázni!), azt majd rábízza a kollegára vagy ügyes gyerekre?! Nem kérnek a főiskolák lehetetlen dolgokat, de ha zenei hallás híján (akár mozgásbeli vagy beszédhibával) kerülhetnek be a képzőbe, akkor honnan fogja tudni, hogy melyik gyerek hol tart a zenei és egyéb fejlődésében! Vagy elkezdjük az óvodát is szakosítani, mindig a „hozzáértő kollega szaktermébe” küldözgetni a gyerekeket?

Ezért is kapcsolódik szorosan a felelősséghez a szakmai KÖTŐDÉS eleme, vagyis az óvodapedagógus foglalkozáshoz fűződő pszichológiai kötődése, melynek tárgya lehet

az óvodája (1), a rábízott gyermek (2) és a szakmája (3) egyaránt.

1. Az intézményhez, óvodához kötődés zenei értelemben nem csak abban igazolható, hogy minden Helyi Program⁴ nagyon fontosnak tartotta a zenei nevelést de létrejött jó néhány művészeti nevelési programmal dolgozó, azt hangsúlyozó óvoda is

⁴N. SZARKA Júlia (2004): Hipp, hopp, haja hopp, merre van a ZENE, HOP? in.: Ének – Zene – Nevelés ELTE-TÓFK Tudományos. Közleményei XXV. Trezor Kiadó, Bp. 45-58.

(melyek már saját egyesülettel, konferenciákkal hívják fel a figyelmet a művészetek – zene fontosságára!). Több olyan visszajelzés is eljutott hozzám, hogy a korábbi HOP-okhoz képest a majd' 10 év tanulságai alapján sok óvoda változtatott a helyi programján a művészetek felé fordulás irányába!

2. A gyermekhez kötődés jellemzi leginkább óvónőinket, legtöbbször ezért választották a pályát, a gyermekszerepet vezet minden felmérésben. Ennek zenei igazolása nem csak azokban az anyapótló, vigasztaló-nevettető ölbeli, (cirógató, lovagoltató stb.) játékokban nyilvánul meg, hanem abban a segíteni-akarásban, amikor a „morgó” gyermek hangmagasságán próbálnak apró lépésekben segíteni, vagy az „ügyetlenebbek” kezét fogva igyekeznek megéreztetni vele akár a lüktetést, akár a ritmust vagy éppen a tempót. Ez a kötődés tükröződik abban a zenei modellben is, amit remélhetőleg minden pályán lévő kollega próbál nyújtani az óvodásainak a saját énekhangjával, hangszerjátékával, a zenehallgatásra szánt kazetta kiválasztásával, egész zenei magatartásával!

3. Ezért szinte elválaszthatatlan az előzőektől a szakmához kötődés, ami feltételezi, hogy mennyi mindent tesz meg az óvónő a cél érdekében: nem állíthatjuk, hogy mindenki zenei beállítottságú, de – amint a felelősségnél utaltunk rá – ezen kollegák is kell kötődjenek a zenéhez a maguk módján! Veszik a fáradságot, hogy próbáljanak a gyermeki hangterjedelemnek megfelelő magasságon (D'-H') énekelni, ami minimális hangképzéssel megvalósítható egy egészséges női (sőt férfi) hang esetében, így nem fognak maguk is a 'morgó óvónő' kategóriába tartozni. Törekcsenek valamilyen (akár a legegyszerűbb) hangszeren élményt nyújtani a gyermeknek, ill. igényesen választják meg a zenehallgatás anyagát, és értékmérő tudatossággal

válogatnak a „népszerű könnyűzenei” anyagból is. Jó lenne időnként Vivalditól nem csak a Négy évszak aktuális tételét bekapcsolni, hanem más szerzőktől „csak úgy” hozzászoktatni gyermekeinket, hogy ilyen is van az életben, ne utasítsák el azonnal, ha ilyennel találkoznak. Sajnos igazolhatóan felnőtt már egy olyan nemzedék, amely szinte kizárólag a „könnyűzene” elkötelezettje, mert nem is igazán hallott mást az iskolai kötelezőkön kívül (jó esetben, ha volt énekóra- és tanár). Remélhetőleg valamikor lesz mód annak a hangzó-anyagnak is az (ingyenes!) óvodába juttatására, melyet éppen olyan céllal állított össze néhány szakember, hogy – akár csak háttérzeneként, akár valamilyen tevékenységhez kapcsolódóan! – találkozzon a gyermek a klasszikus zenével. Amíg az illetékesek belátják, hogy ennek a személyiségre gyakorolt hatása igen nehezen és nagyon hosszú folyamatban mérhető és igazolható (amire szükség lett volna a kiadáshoz?), addig is köszönet azon elkötelezett kollegáknak, akik saját erőből szerzik be, vagy állítanak össze ilyen kazettákat, de találkozhatunk hiteles népzenei anyag válogatásával is.

A szakmai kötődéshez tartozik, mit teszünk meg annak érdekében, hogy ne csak a szokásos, általában évszakokhoz kötődő 4-5 dalban merüljön ki a zenei anyag, hanem a szakirodalom és kották alaposabb tanulmányozásával bővíthet a repertoár az óvónő és az óvodások örömeire egyaránt (ne a „gyerekektől tanuljuk” a Gryllus-dalokat, amikor 15 éve megtalálhatók a Forrai-könyvben!).

Ezért is említjük itt az elkötelezettség **ÖNÁLLÓSÁG** alkotóelemét, vagyis az önállóan végzett feladatokat, a munkavégző szabadságát a tervezésben, a döntésekben és azok befolyásolásában.

A zenei **ÖNÁLLÓSÁGOT** is leginkább az értékörzés – megújulás folyamatában érdemes megerősíteni. Gyakorta már csak az óvoda tud valamilyen zenei értéket közvetíteni, ezért kell

bátran vállalunk, hogy értékeset és gyakran énekelünk (ami – sajnós – a szülők többségétől már nem várható el!), vigyünk zenét a gyermek életébe, mert nagyon is igazolja a pszichológia a kodályi gondolatokat az „első hat évben hallottak, sőt a születés előtti zenei nevelés jelentőségéről”. Tervezzük úgy, hogy a kötelező vagy önkéntes továbbképzéseink minőségbiztosító, speciálisan fejlesztő jellege mellett igényeljük az óvodai hétköznapi konkrét feladatait segítő programokat is, ezekben ne feledkezzünk meg a zenei nevelésre irányulókról sem. De önállóan is tehetünk több mindent önképzésünkért, önfejlesztésünkért!

Végül, de korántsem rangsorként a KITARTÁS, a feladattal való kapcsolatban maradás vágya jellemzi az elkötelezett pedagógust.

Talán a legkevésbé szorul magyarázatra ez a fogalom, hiszen zenei értelemben is szükség van olyan belső erőre, amely lehetővé teszi KITARTÁSUNKAT a fentiekben kifejtett feladatok ellátásához. Így most csak arra buzdítjuk a kollegákat: ha lennének hiányosságaik, pl. a hangterjedelem, a kotta- és dalisméret, a hangszerjáték területén, akkor próbálkozzanak némi hangképző- és olvasógyakorlatokkal, napi pár perces furulyagyakorlással, vegyék a fáradságot – akár megfelelő szakembertől segítséget kérve – ezeket pótolni!

Szakmai elkötelezettség hatásrendszere – zenei példákkal

A fentiekben elemezett elkötelezettségi alkotóelemek összességére gyakorol erőteljes hatást az a rendszer, melynek zenei szempontú elemzése, sőt kutatása és mérése is hasznos lenne. Többek között a pálya választása – pályán maradás; a végzettség; a szakmai életút és továbbképzések; a szakmai munka mennyisége és minősége; a sikerélmény – elégedettség – ön-

kép, a családi – anyagi háttér; az óvónői presztízs; a törvények és a munkaerőpiac; a visszacsatolás – értékelés; az együttműködés; az eszközök – feltételek zenei értelmezését.

A zenei elkötelezettségre jelentős befolyással lehet a *zenei végzettség* is, amelyben a *pályaválasztás - pályán maradás* egyes zenei érdekességére is utalhatunk:

Egy óvónői kutatás⁵ alapján a pályán lévők többsége középkorú (35-50 év), főleg óvónőképző-szakközépiskolai és gimnáziumi érettségi után az ún. kétéves felsőfokú (valamivel kevesebb a 3 éves főiskolai) végzettséggel rendelkeznek, akik közül a „szakközepesek” többsége szívesen gondol vissza a viszonylag magas óraszámú zenei nevelésre, mivel a mai napig kamatoztatni tudják a gyerekek körében a gyakorta megszenvedett szolmizáló-furulyázó órákat. Hasonlóan értékelik a felsőfokú kétéves képzésnek (a főiskolai háromévesnél jóval magasabb óraszámú!) zeneoktatását, akik ott végeztek (dalismeretük nagyobb, zenei képességeik fejlettebbek). Szomorúan állapítják meg az ifjabb kollegákról, vagy a hospitáló hallgatókról, hogy egyre bizonytalanabbak saját tudásukban, így nem is szeretik azt továbbadni neveltjeik felé.

Bár nem minden fogható az időkeret csökkenésére, jogosan keveslik az óvodapedagógus-képzők zenei óraszámát (az esti és levelező tagozat esetében szinte elenyésző), mivel már azon generáció tagjai kerülnek be, akik előéletében sokkal kevesebb idő jutott a zenei-művészeti nevelésre (pl. jelentősen csökkent az ún. zenei tagozatos iskolák száma is!). De zenei szempontból az óvónői felelősséghez tartozik, hogy az „egykor még tudtam és szerettem énekelni, de fáradt-mély a hangom, inkább nem rontom a gyereket az énekemmel” szemléletből mennyire tud kilépni és tenni valamit az érdekében (pl. a hang képzésére

⁵ Szarka Júlia (2005): Az óvónők szakmai elkötelezettsége. PhD értekezés 2005

való odafigyeléssel sokat javíthatunk a beszédtechnikán, és nem kényszerülünk pályaelhagyásra).

A szakmai életút és továbbképzések, ill. a szakmai munka mennyisége és minősége – mint zenei elkötelezettségre ható rendszer – is sokféle zenepedagógiai kérdést vet fel:

A zenei életút alapján óvóképzők zenepedagógiai programjai nagyjából egységesek, kodályi-forrai alapelveket követnek, amelyek valóban megfelelő alapot adnak saját programjaikhoz és saját egyéniségükhöz. Ha ez utóbbihoz találnak megfelelő zenei továbbképzési lehetőséget (pl. módjukban áll alternatív zenepedagógiai irányzatokkal megismerkedni, kurzusokon részt venni, akkor bátran vállalják fel, hogy mit tudunk abból a hétköznapi valós óvodai munkájába beépíteni és alkalmazni. A fontos, hogy érdeklődjenek – legalább bizonyos időközönként – zenei jellegű továbbképzések iránt is. De ide tartozónak vélem a korábban is jelzett dalismeret bővítés, kottaolvasás, hangképzés irányába tett önálló, megújító törekvéseket is!

A zenei szakmai munka mennyisége és minősége kapcsán gyakran halljuk a „vegyes a csoportom, nem tudok hagyományos éneklalkozást tartani” kifogást, de látjuk a jó megoldási ötleteket is: a túlságosan egyszerű vagy a kelleténél bonyolultabb dalosjátékok ötletes, kreatív átalakítását úgy, hogy mindenki részt vehessen benne! A játékokba ágyazott zenei képességfejlesztést, a konyhában főző-sütőmozdulatokkal, a babák ringatásával kialakítandó egyenletest, a kockák-építők ütögetésével megéreztethető ritmust, az életből vett példákkal bemutatott hangerő – hangszín – hangmagasság játékokat. Ezek nap bármely időszakában adnak lehetőséget a zenei tevé-

kenységek differenciált „mikrocsoportos” megoldására. Ez nem zárja ki, hogy akár a Helyi Program előírása szerint is foglalkozásokat tartsunk, továbbra is higgyünk az óvodai élet a *rendszerességének*, a jó napirend követelményében. Ez feltételezi a zenei programok visszatérő ismétlődését, tudatos és tervszerű felépítését akkor is, ha ez rugalmasan alkalmazkodik az óvodai élet bizonyos, esetleg váratlan helyzetéhez (pl. az első lehulló hó átalakíthatja a gondosan megtervezett zenehallgatási anyagot, de az sem bűn, ha az énekfoglalkozást megcseréljük egy hógolyózással).

A zenei *sikerélmény* – *elégedettség* – *önkép* elkötelezettségünkre gyakorolt fontos hatásában is illik gyakran megerősödnünk:

Elégedetten halljuk vissza a gyermekek énekében – játékában egy-egy kedves gyermekdalunkat, sikeresnek érezzük a munkánkat, ha kézmozdulataival tudja jelezni a lüktetésről, ritmusról, hangmagasságról, stb. „megtanult ismereteit”, jó nézni az ámuló arcokon az éneklő, furulyázó óvó néni hatását. Idetartozónak véljük azokat a fokozatos lépésekkel elérhető eredményeket, ahogy a „morgó gyerekből” előcsalogatunk valamilyen zenei tevékenységet és minden apró haladásáért megdicsérfjük, mindenkit azért, amiben sikert tudott felmutatni. Sokan (óvónők és gyerekek) mesélik szomorúan, hogy mindig szívesen énekelgetnének, de önbizalmukat szegték a kezdeti kudarcok, az „inkább csak a szöveget mondd fel” biztatások.

Mindezek meghatározzák az óvodapedagógus zenei önképét, vagyis azt a modellt, amit majd a gyermekek is követnek! Ezért kell a már sokszor emlegetett felelősséggel és hittel tennünk azért, hogy ha egyszerű, de megfelelő magasságon és tisztán megszólaltatott dalokat, a kigyakorolt hangszeres szemelvényeket gyakran tárjuk a gyerekek elé.

Az óvónő *családi és anyagi hátterének* zenei mintája is ezzel összefüggő kérdéskör:

Ha saját gyermekeinket énekszóval altattuk, ringattuk, mondókákkal csitítottuk, vigasztaltuk, zenélő mesekönyveket, igényes kazettákat igyekeztünk számukra bemutatni, akkor ezt kell a munkánkban a gyerekek és a szülők felé közvetítenünk. Nem áll mindenki otthonában zongora, a régen hegedűre kötelezett óvónők korosztálya már nincs a pályán, vagy nem meri használni a hangszeret. De egy jó hangú metalofon, sőt xilofon, egy nem hamis furulya otthoni gyakorlásával sokat tehetünk az ügyért.

Az óvónői presztízsen, a munkaerő-piaci keresletben és a törvényi szabályozásban sajnálatosan nem nyom a latba, ha valaki zeneileg képzetebb:

Csak reménykedni tudunk, hogy a pályára való zenei alkalmassági sem kérdőjeleződik meg, bár vannak erre utaló jelenségek. Egyre többször halljuk ezeken a meghallgatásokon (ahol a minimális követelményeket: néhány gyermek- és népdal tiszta éneklését, a kottakép követését, tehát a képezhető zenei képességek minimumát kérjük számon!), hogy miért kellene egy óvónőnek énekelni tudni, ill. a képző dolga, hogy a 15-20 éve nem használt képességeket fejlessze olyan szintűre, hogy tudja a gyerekek fejlődését segíteni?!

A visszacsatolás – értékelés lehetőségei rendkívül fontosak a zenei elkötelezettségre gyakorolt hatásukban:

Itt is a legfontosabb a gyermeki visszajelzés, amely leginkább egy szívesen éneklő-játszó csoportban nyilvánul meg. Sokan említik örömmel, azokat a szülői köszöneteket és dicséreteket, hogy „egész este énekelte ám a gyerek az új dalt, meg fújta a mondókákat”, és biztatni kell a szülőket, hogy ne unják és gátolják ezeket.

Természetesen fontos lehet a kollegiális, sőt a vezetői elismerés is, pl. amikor lehetőség nyílik arra, hogy a „zeneileg képzetebb” óvónő valamilyen „szakkört” indíthat az érdeklődőknek. Ezekben megvalósulhat a tehetséggondozás is, de nem elsődleges célként, hanem hogy minél többek számára elérhetővé tegyük a zenei nevelés személyiségfejlesztő hatását.

Az előzőekből szinte adódnak a *zenei együttműködés* formái is, melyről gyakorta és szívesen számolnak be a pedagógusok:

Büszkén mesélik, hogy a kollegákkal kamaraegyüttesek jönnek létre, többszólamban zenélnék a műsorokon. (és ebben még a "gyengébb" zenei felkészültségű óvónő is szerephez juthat pl. egyszerűbb hangszerkísérettel), valamint az óvoda működését segítő nem pedagógus alkalmazott (pl. a szülőföldje dalait hitelesen és gyönyörűen éneklő dadus néni) is hozzájárulhat a zenei eredményességhez. Célszerű a váltótársak feladatmegosztása, de főleg az, hogy hasonló értéket közvetítsenek (!), a gyerekek nem részesüljenek „zenei kettős-nevelésben”. Így a délelőtti foglalkozáson „még én nem voltam” dalokat majd valóban énekeljék a délutáni játékban, az udvaron, stb. Szükség esetén a „zeneileg bizonytalan” óvónő szervezze úgy a csoportja életét, hogy időnként "szakember" (pl. a szomszéd csoport óvónője) tartson foglalkozásokat, de semmiképp ne menjünk el a szakosodás irányába.

Feltétlenül ki kell emelni a *családdal együtt* végzett nevelésben a szülőkkel való zenei együttműködést. Ez jelentheti a "zenész szülők" meghívását, hangszerek megismertetését, családi koncert szervezését, de jelenti annak a felvilágosító szerepnek a fontosságát is, amelyet a pedagógus végezhet, ha az értekezleteken, egyéni beszélgetéseken beszél az óvodai zenei nevelés jelentőségéről, megtanít a szülőknek is olyan dalokat-mondókákat, melyek otthoni használata segítheti az eredményesebb fejlődést (nem csak zeneileg).

Az intézményekkel való kapcsolattartásban említést érdemel a körzeti, vagy esetenként az óvodához közeli zeneiskolákkal tartott programok szervezése, léteznek közös zenei előkészítő foglalkozások is, elsősorban tehetségkutatási-gonozási céllal.

Az eszközök – feltételek szerepét érdemes zeneileg értelmeznünk elkötelezettségi szempontból:

Az óvodák többségében nem kivitelezhető *személyi feltételként* a külön rendelkezésre álló zenepedagógus és *tárgyi feltételként* a zeneszoba drága hangszerekkel, de gyakori tapasztalat, hogy a zenei eredményesség nem ezek függvénye. A "mindenki által hozzáférhető hangszernek", az énekhangnak remek kiegészítői lehetnek a testhangszerek (ujjacsok, tenyerek, öklök, fejbürok, térdek) és más tárgyak is (fakanál, evőeszközök, termések, bábok). A leghatékonyabb zenei fejlesztés gyakorta az egyéb játékhelyszíneken tud megvalósulni (altatás, autózás, várépítés, stb.). A legértékesebb hangszer pedig, amit a pedagógus és gyermekek közösen találnak ki és alkotnak meg. Kialakítható egy zenesarok is, de a szépen falra helyezett hangszerek ne csak jelképei legyenek az ott folyó zenélésnek, hanem valóban használt, életszerű eszközei!

Végül a fentebb elemzett fontosabb kulcsszavakból a *sikerélményt*, mint erőteljesen befolyásoló tényezőt érdemes kiemelnünk: a saját zenei sikereink (amit talán korábbi kudarcok nem fojtottak el) erőteljesen visszahat a neveltjeink zenei önbizalmára. A tőlük és tőlünk telhető legjobb zenei tevékenységért mindig adjunk és kapjunk dicséretet (legalább magunktól)!

IRODALOM

- FALUS Iván (1998): A pedagógus. In.: Falus (1998, szerk.): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 96-117.
- KANTER, R. M. (1968): Commitment and social organization. *American Sociological Review*, 33, p. 499–517.
- NAGY Balázsne Szarka Júlia (1999): Az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramjának „megzenésítése” in.: BTF Tudományos Közleményei XVII. Trezor Kiadó Budapest 177-187.
- N. SZARKA Júlia (2003): Az óvónők szakmai elkötelezettsége. Az elkötelezettség modellezésének lehetőségei a szakirodalmak tükrében. in.: A pedagógiai kutatások folyamatában ELTE BK Pedagógiai Intézet kiadványa Budapest
- N. SZARKA Júlia (2004): Hopp, hopp, haja hopp, merre van a ZENE, HOP? in.: Ének – Zene – Nevelés ELTE-TÓFK Tudományos. Közleményei XXV. Trezor Kiadó, Bp. 245-58.
- Dr. SZARKA Júlia (2011): *Az Óvodai Nevelés módosított Alapprogramjának „áthangszerelése”*. In: Ének – zene – nevelés (szerk. Döbrössy János). Az ELTE TÓK Tudományos közleményei XXXIII. ELTE TÓK, Bp. 73-86. o.

* **Szarka Júlia** tanítói, tanári, különböző egyetemi (zenei, pedagógiai) végzettségei alapján 1987-től az ELTE TÓK (korábban BTF) oktatója, majd 2015 szeptemberétől a KRE TFK főiskolai tanárként elsősorban az óvodapedagógusok alap- és továbbképzésében vesz részt. A 2005-ben szerzett neveléstudományi PhD. fokozat dolgozatának témája „Az óvónők szakmai elkötelezettsége” címmel is jelezte, hogy saját oktatói munkájában mennyire fontos a 3-7 éves korosztállyal foglalkozó pedagógusréteg elköteleződése a teljes óvodai tevékenységben, kiemelten a komoly hagyományokat őrző zenepedagógia vonatkozásában.